

Martin Georges,
doctorandus politieke
filosofie, Université de Liège
Jean Puissant, em. prof.
geschiedenis, Université
libre de Bruxelles

Joseph Milot

schoenmaker, koetsier,
schatbewaarder.
Een kleine militant in
de grote geschiedenis

De prosopografie of collectieve biografie is een legitieme deelstudie in de historiografie. Individuele biografieën blijven hierbij echter onontbeerlijk. In dit artikel focussen we op de activist Joseph Milot (1854-1934). Als Brussels 'ketje', schoenmaker, koetsier, beheerder van de informatie- en propagandamiddelen van de Belgische Werkliedenpartij (BWP/POB) was Milot betrokken bij het wel en wee van de socialistische beweging eind 19e-begin 20e eeuw. Via zijn verhaal treden we binnen in de realiteit van het Brusselse socialistische milieu, dat samen met Gent een van de twee grote en oorspronkelijke centra van het Belgische socialisme was. De biografische benadering stelt ons ook in staat enkele meer verrassende gebeurtenissen uit deze geschiedenis te herontdekken. Ze maakt tevens duidelijk hoe belangrijk de rol was van de vele activisten die vandaag weinig of helemaal niet meer bekend zijn. Dit artikel maakt deel uit van het ruimere redactionele opzet van een biografisch woordenboek van de arbeidersbeweging in België dat de essentiële kenmerken en elementen van de massabeweging die de arbeidersbeweging is, onder de aandacht wil brengen

Joseph Milot. Detail van een artikel in *Le Peuple*, 27/01/1934.
(KBR, Afdeling Kranten, Brussel)

Maandag 29 januari 1934, 10 uur. In het centrum van Brussel verdringt een menigte zich op de Walenplaats, tussen de Priemstraat en de Ursulinenstraat. De vlaggen van de metaalbond en het koor Les Amis de l'Echo du Peuple maken duidelijk dat 'de grote socialistische familie' een van haar eigen mensen herdenkt. De militanten verzamelen bij zijn opgebaarde lichaam voor zijn huis, dat veel te klein is om iedereen te ontvangen. De notabelen van de Belgische Werkliedenpartij (BWP) zijn aanwezig, met uitzondering van partijvoorzitter Emile Vandervelde, die verhinderd is. Onder de vele rouwenden herkent een journalist van *Le Peuple* vertegenwoordigers van de Centrale der Werknemers der Openbare Diensten en de Centrale der Metaalbewerkeren van België, de socialistische pers, het Office coopératif belge, de Federatie der Volkskinderen, de coöperatie La Maison du Peuple en de uitgeverij l'Églantine. Een foto van *Le Peuple* brengt het hele gebeuren in beeld.¹

De overleden socialistische militant waarover we het hebben, was nooit minister, volksvertegenwoordiger of burgemeester, geen belangrijk leider of schrijver. Geen artikel of gedrukte toespraak wordt hem toegedicht. En toch willen alle aanwezigen hun laatste eer bewijzen. Tijdens zijn leven kende en erkende de hele socialistische familie Joseph Milot (1854-1934).² Bij zijn gouden huwelijksverjaardag in 1926 sierden dat gebeuren en de vele eerbetuigingen die toen aan het gevierde echtpaar werden overgemaakt, de voorpagina van *Le Peuple*, het Franstalige dagblad van de BWP. In dat artikel lezen we: 'Al wie in de loop van de geschiedenis van een grote partij [de BWP, red.] de episodes in de voortgang van een werk als het onze wil schetsen, zal onvermijdelijk op elk moment, samen met de naam van Louis Bertrand*³, die

van Joseph Milot zien verschijnen.'⁴ Vandaag lijkt Milot opnieuw door de mist van het anonieme verleden te zijn opgeslokt. Nochtans gaf hij de geschiedenis van het vroegsocialisme en van het Brusselse socialisme vijftig jaar lang mee vorm. Hij is een van de velen die in het project 'Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier en Belgique' opnieuw tot leven komt... Daarnaast zorgt zijn levensverhaal voor interessante nieuwe inzichten in de culturele geschiedenis van het socialisme in ons land.

Zoals elke grote beweging of organisatie telt het Belgische socialisme belangrijke figuren die het een vertrouwd gezicht gaven. Hun namen zijn voortdurend herhaald en werden lang verheerlijkt. Denken we maar aan Edward Anseele*, César De Paepe en Emile Vandervelde. Daarnaast werd de arbeidersbeweging gedragen door duizenden andere militanten, die evengoed belangrijk waren voor haar ontwikkeling en realisaties. Als massa verschenen ze dan wel in de iconografie, als individu bleven ze onverbiddelijk in de schaduw. Tussen de belangrijkste leiders van het Belgische socialisme en de menigte socialistische stakers, betogers en kiezers waren er nochtans veel intermediaire actoren, die soms nog herinnerd worden. 'Jef' Milot is een van hen.

De geboorte van een militant

Jef Milot zag op 4 augustus 1854 het levenslicht in een bescheiden gezin in de Marollen, een volkswijk in het zuidoosten van Brussel. Tachtig jaar later zal hij niet ver daarvandaan sterven. Zijn vader, een timmerman, en zijn moeder, beiden 'ketjes' uit Brussel, stierven in 1857, waarschijnlijk door de cholera die dat jaar woedde. Hij en zijn twee broers werden

La grande famille socialiste a conduit Jef Milot lundi, à sa dernière demeure

Il fallait à Jef Milot, qui nous quitte à la fin d'une longue vie consacrée tout entière à l'œuvre qu'il avait contribué à créer, des funérailles simples, entourées de la grande famille socialiste dont le défunt fut un des plus purs représentants. Ces funérailles ont eu lieu lundi

Maurice Hambursin, Jules Vanderlinden, Joseph Maréchal, Florent Debaut, avaient tenu à se joindre à cette délégation.

Reconnus encore les camarades Camus, membre du conseil d'administration de la Presse Socialiste, Victor Serwy,

LA LEVÉE DU CORPS

matin, et elles furent telles, en tous points, qu'on pouvait les souhaiter. Un temps frais, mais clément, des fleurs, des fleurs encore, et, autour des proches parents de notre cher disparu, une foule recueillie où les jeunes se mêlaient fraternellement à leurs aînés, à leurs grands aînés dont il était.

La place des Wallons n'existe que dans le langage du bon peuple de Bruxelles. C'est, en réalité, le bout de la rue du Poinçon, au bas de la rue des Urzullines. C'est là que depuis de très longues années, Jef Milot avait installé son foyer. C'est là que dès 9 heures du matin, l'assistance commença à se former, de plus en plus dense, jusqu'à l'instant du grand départ.

Le Cn Emile Vandervelde, président du P. O. B., s'était vu forcé de s'excuser. Il en était de même d'Arthur Wauters, directeur du « Peuple ». On reconnaissait, au hasard des arrivées, notre vénéré camarade Louis Bertrand, qui perd en Jef Milot un ami de toujours, les sénateurs Joseph Van Rosbroeck, Guillaume Solau, Louis Lelemand, Emile Vinck, Marius Renard, Henri Disiers, Vincent Volckaert, René Branquart, les députés Max Hallet, Frans Fischer, Victor Ernest. Le « Peuple » était représenté par Antony Vienne, directeur commercial, Emile Housiaux, secrétaire de rédaction, Frédéric Denis, Ostar Deswaef, Grégoire Koulsischer et Arthur Focan, rédacteurs, Louis Cornen, éditeur, échevin à St-Gilles, Alphonse Foulon, comptable, Alexandre Theunissen, chef des steliens et de nombreux membres du personnel des steliens et des bureaux, les autres étant naturellement retenus à leur travail. Plusieurs anciens de Notre maison, comme Auguste Dewinne, échevin à Saint-Gilles, Emma Guillaume,

directeur de l'Office Coopératif, Pierre Landsvreght, directeur, et Léon Legavre, de l'« Eglantine », Amédée Doutrepoint, secrétaire de la Centrale des Travailleurs des Services Publics, Verneirt, des Métallurgistes, Vandebosch, directeur de l'imprimerie Lucifer, Jean Pladet, directeur du « Moniteur », Kohlis, secrétaire de la Fédération des Enfants du Peuple, Alphonse Octors, ancien administrateur-délégué de la Maison du Peuple, Dausi, de Schaerbeck, Koellitz, etc., etc. Le Dr Modeste Terwagne représentait la Libre Pensée. Un vif mouvement de sympathie entourait M. le notaire Dewinter, dont on sait qu'il était l'inséparable ami de Jef Milot, et la Cre Brismès, qui porte gaillardement ses quatre-vingts années.

Les délégations du Syndicat des Métallurgistes et de l'« Echo du Peuple » étaient accompagnées de leurs drapeaux.

DISCOURS DE FRANS FISCHER

La levée du corps eut lieu à 10 heures.

Tandis que, déjà, le corbillard disparaissait sous les couronnes et les gerbes, le corps fut déposé au sein de la maison mortuaire, et Frans Fischer, remplaçant Emile Vandervelde et Arthur Wauters, prit la parole au nom du Parti Ouvrier et de la Presse Socialiste.

En termes simples et émouvants, il salua, en Jef Milot, un demi-siècle de services dévoués, fervents, à la cause socialiste. Cette mort, dit-il, si elle nous apporte de la douleur, une douleur filiale, n'évoque pas la déité cruelle brisant une vie en pleine jeunesse et pleine d'espérance. Elle est survenue comme l'aboutissement logique de la vie, qui débute et se termine dans la souffrance.

(Voir suite en troisième page)

Links: Verslag over de begrafenis van Joseph Milot in *Le Peuple*, 30/01/1934.

(KBR, afdeling Kranten, Brussel)

Volgende pagina: Artikels over de 35e verjaardag van *Le Peuple* met een ode aan de oprichters, onder wie Milot.

In: *Le Peuple*, 13/12/1919.

(KBR, Afdeling Kranten, Brussel)

Notre Journal il y a trente-cinq Ans

Le Peuple

ORGANE QUOTIDIEN DE LA DÉMOCRATIE SOCIALISTE

RÉDACTION :
Adressez lettres et communications au Rédacteur-délégué
rue des Sables, 12, Bruxelles.

ADMINISTRATION :
S'adresser à l'Administrateur-délégué, rue des Sables, 12
Bruxelles.

Le numéro : 2 centimes

Dimanche 13 Décembre 1885

PREMIÈRE ANNÉE — N° 1

ABONNEMENTS :
Un an : 6 francs; trois mois : 3 francs
Six mois : 4 francs; Pour tout le pays.

ANNONCES :
Ligne ordinaire, 20 centimes; réclames, 1 franc
faits divers, 2 francs. — On traite à forfait

Le Peuple

Notre titre l'indique, c'est au nom de la grande foule anonyme que nous allons batailler, ferme et fort.

Il faut à la masse une feuille parlant son rude et mâle langage, attaquant sans crainte les oppresseurs, mettant à nu les turpitudes et les exactions d'en haut et les souffrances d'en bas. Nous serons cette feuille.

Organe populaire, sorti des entrailles même de la démocratie militante, le Peuple a'une grande œuvre à accomplir : défendre les siens. Il ne faillira pas à sa tâche.

Ce journal, fondé avec des deniers ouvriers, ne vivra que par les petits et pour les petits.

Les cléricaux et les libéraux ont leurs journaux. A dater d'aujourd'hui, les petites gens auront le leur. Ce ne sera pas le moins utile !

Les abus, les iniquités et les crimes sociaux se rencontrent chaque jour. Ils sont légion. Nous les combattons, sans peur et sans faiblesse.

Nous nous proclamons fièrement l'organe des misérables.

S'il en est qui, de gaieté de cœur et sans jamais entendre le cri de la conscience, se font les serviteurs des puissants, nous nous sentons glorieux, nous, d'être le défenseur des pauvres diables.

Les heureux, ceux dont la prospérité insulte à la misère du plus grand nombre, nous auront comme adversaire; les autres, blouses, habits rapés et haillons, nous auront comme ami.

Quand les uns ont tout et les autres rien; quand ceux qui travaillent vivent dans le besoin et ceux qui restent oisifs dans le superflu, la société n'est pas parfaite. Nous voulons la transformation de l'ordre social actuel : nous sommes socialistes.

Nous voulons aussi les grandes réformes politiques de nature à établir l'égalité entre tous les citoyens; nous sommes démocrates et nous réclamons le suffrage universel.

Nous venons à notre heure. Jamais, depuis plus d'un demi siècle, les classes laborieuses n'ont autant souffert qu'actuellement, jamais elles n'ont enduré misère pareille à celle de cet hiver. A aucun moment de notre existence nationale, la situation de ceux qui constituent l'élément actif et laborieux de la population n'a été plus désastreuse. La détresse règne, maîtresse souveraine; et personne dans notre monde dirigeant ne paraît songer aux ravages qu'elle exerce.

On chôme partout. Les ateliers et les fabriques s'endorment successivement, laissant sans ressources des milliers d'ouvriers; les petits commerçants succombent les uns après les autres; les petits employés végètent, la plupart sans emploi. Et nos gouvernants, nos législateurs con-

tiennent la piteuse querelle entre cléricaux et doctrinaires. Ils ne voient pas, n'entendent pas, ne comprennent pas. Imbéciles et criminels, ils assistent impassibles à la crise affreuse qui ravage inexorablement les couches inférieures!

Alors que les ventres sont vides, que les armoires sont sans pain et les foyers sans feu, nous dirons — et on nous écouterait — combien il est odieux de dépenser des millions par douzaines pour entretenir un roi, une armée, un clergé, une multitude de parasites malfaisants.

Toute cause juste nous trouvera parmi ceux qui lutteront pour elle. Tous les faibles pourront compter sur notre appui.

Les petits, ceux dont nous défendons les intérêts et les droits méconnus, ont pour devoir, à leur tour, de soutenir le journal. A eux de nous propager et de nous faire lire. Une propagande active, incessante, doit être faite par nos amis à l'atelier, au cabaret, dans les réunions, partout!

Si tous ceux qui doivent nous aider font leur part de travail, le Peuple vivra.

Et c'est nécessaire!

LA RÉDACTION.

Notre Journal

Le Peuple est constitué en société coopérative. Les différents éléments de la classe ouvrière, et les diverses organisations coopératives, ont leurs représentants au sein de nos comités.

Le comité de rédaction du journal est composé des citoyens Louis Bertrand, ancien rédacteur de la « Voix de l'Ouvrier », Gustave Defmet, rédacteur de la Ligne ouvrière de Bruxelles, César De Paepel, président de la Ligue bruxelloise de la réforme électorale, Joseph Milot, secrétaire du Parti ouvrier, Adolphe Van Cauwenberg, président de la libre pensée de Bruxelles, Désiré Vandendorpe, secrétaire de la Générale ouvrière et Jean Volders, ancien rédacteur en chef du « National belge ».

Le comité d'administration est composé des citoyens Édouard Ansoet, rédacteur de « l'Œuvre » de Gand, J.-E. Savière, secrétaire de la Boulangerie coopérative ouvrière de Bruxelles, Isidore Deneef, secrétaire du Parti ouvrier, Oscar Felleur, secrétaire de l'Union territoriale de Charleroi, Joseph Milot, trésorier des Cosmopolitains, Romijn Van Lee, ancien administrateur de la « Voix de l'Ouvrier » et J.-B. Wets, président de l'Association générale ouvrière et secrétaire des Pharmacies populaires de Bruxelles.

Le comité de rédaction a un rédacteur-délégué, Jean Volders, et le comité d'administration a un administrateur-délégué, Joseph Milot.

Deux rédacteurs sont nommés, il en est de même de l'administrateur-délégué. Rédacteurs, administrateur-délégué et compositeurs touchent le même salaire, celui établi par l'Association libre des ouvriers compositeurs-tyrographes de Bruxelles.

Germinal

Nous publions en feuilleton une œuvre émouvante et superbe du plus puissant écrivain moderne : Emile Zola. Germinal, le roman socialiste, traduit dans toutes les langues du monde et ayant soulevé partout des admirations et des critiques passionnées, dépeint d'une façon magistrale l'horrible existence des ouvriers mineurs.

M. Zola, à qui nous avons demandé l'autorisation de

reproduire « Germinal », nous a répondu par la lettre suivante :

Médan, le 15 novembre 1885.

Monsieur,

Prenez Germinal et reproduisez-le. Je ne vous demande rien, puisque votre journal est pauvre et que vous défendez les misérables.

Bien à vous.

Emile Zola.

M. Emile Zola est un grand cœur en moi — temps qu'un grand écrivain. Au nom du Parti ouvrier, je vous en disons : Merci.

Cà et là

Le scandale de... Londres. — On sait quel tapage ont fait, dans le monde entier, les révélations de la « Pall Mall Gazette » sur les scandales de Londres. Mais ce que l'on ne sait pas, c'est que le vaillant journal anglais continue sa enquête sur les vices des classes dirigeantes dans plusieurs pays. En effet, nous avons à Bruxelles, depuis quelque temps, un rédacteur de la « Pall Mall » spécialement chargé d'une enquête sur la prostitution et le trafic des femmes en Belgique.

Le correspondant de la « Pall Mall » aura de la besogne. Parions qu'il ne sera pas invité au palais du roi.

Les journaux conservateurs sont parfois amusants; il y en a qui jettent les hauts cris parce que notre affectionné (!) monarque va compromettre l'avenir de nos institutions, en envoyant le jeune Baudouin à Zanzibar, afin de l'habituer au climat africain.

Qu'ils s'en aillent tous en Afrique, les rapaces de la tribu des Cobourgs!

Cette royale camelote n'est bonne que pour les moriculis.

Le 22 février paraîtra, à Bruxelles, « l'Union Belge » le nouveau journal des Indépendants.

Une bonne journée. — C'est la rédaction, qu'il s'en retourne chez lui, à dû se faire, en se frottant joyeusement les mains, un crébrot de futilités attaché au tribunal de commerce de Bruxelles. Cet heureux mortel, en effet, peut s'être, dans une fillette Peeters, donné tout au plus la peine, après avoir accompli quelques devoirs nullement onéreux, de recevoir des mains de l'huissier instruméntaire 8,344 francs représentant l'impôt réalisé et de le passer aux créanciers privilégiés, déduction des frais, a prélevé pour ses honoraires la bagatelle de fr. 318-63.

Ce chiffre est toutefois d'accord avec le tarif, quise hâte, pour la rémunération des créanciers, principalement sur le quantum de l'impôt réalisé.

C'est égal, mais ce doit être une rude consolation pour ce pauvre failli, de voir son créancier emporter les dernières bribes de son avoir. Au moins l'homme de la loi ne mourra pas de faim!

Comédie politique. — On se rappelle la comédie qui s'est passée, il y a bientôt quatre ans, entre MM. Firmet, Subtil et quelques électeurs de Charleroi. Il paraît que ces deux honorables vont nous donner une nouvelle édition de cette petite farce. En effet, MM. Firmet et Sabatier sont décidés, paraît-il, à ne pas accepter le renouvellement de leur mandat de député au mois de juin prochain, et on annonce déjà la réédition de la scène d'il y a trois ans et demi.

Farcoux!

César DE PAEPE

Louis BERTRAND

Jean VOLDERS

Jef MILOP

Aujourd'hui cette puissance s'affirme avec un incomparable éclat. Notre parti compte ses adhérents par centaines de mille. Tout le pays industriel est couvert de Maisons du Peuple. Plus de six cent mille travailleurs sont rangés sous nos bannières syndicales. Six cent quarante mille citoyens viennent d'adhérer à notre politique et font du Parti ouvrier le parti le plus fort en Belgique. Près de la moitié des sièges parlementaires sont en notre pouvoir. Nos mandataires gèrent le bien des grandes villes, administrent les provinces les plus peuplées. Il n'est pas de gouvernement possible sans nous et quatre des nôtres siègent au banc des

ministres, tandis que la présidence de la Chambre se trouve attribuée à un élu socialiste.

Et c'est toute cette vie grouillante, toute cette activité se manifestant dans les domaines les plus divers que le « Peuple » doit refléter. C'est au nom de toutes ces forces qu'il doit, en même temps que ses puînés du « Vooruit », de la « Volksgazet », du « Journal de Charleroi » et de l'« Avenir du Borinage », élever la voix pour faire, chaque jour, connaître les vucs de cet immense parti.

On conçoit qu'en cette joyeuse heure jubilaire, le souci d'une telle responsabilité pèse sur notre pensée. Comment nous adapter à de telles situations, ajuster notre action à de telles forces ?

C'est la préoccupation urgente de de- et les choses au travers de leurs lunettes doctrinales.

Il nous faut, pour la femme qui monte à la surface de la vie politique et sociale, un aliment substantiel et attrayant, pouvant satisfaire sa curiosité émancipative. Il faut que la technique moderne du journalisme ne trouve pas en défaut l'organe où les travailleurs ont le droit de tout trouver, qui puisse répondre à leur besoin de savoir.

Petite feuille de ce qui fut un embryon d'organisation prolétarienne, le « Peuple » a suivi pendant trente-cinq ans la montée victorieuse de son parti. Il entend rester à ce niveau, maintenant qu'une vaste tâche s'impose à ceux dont il porte la parole. Avec leur aide dévouée, il s'établira à la hauteur voulue par les circonstances de ces temps de victoires resplendissantes.

F. FISCHER.

LE CHANT DU 15 AOÛT

Paroles de
Jacques GUEUX

Musique
de
Henri WEYTS

Prix: 0.10

Editeur: **Joseph Milot**, Bruxelles
35, Rue des Sables, 35,

Reproduction interdite

1897

Tous droits d'exécution publique, de reproduction et d'arrangements réservés.

allicht opgevoed door hun ooms aan moederszijde, een slotenmaker en een juwelier, beroepen die de twee oudere broers van Jef later ook zouden uitoefenen. Op 17-jarige leeftijd werkte Milot als schoenmaker. In 1872 was hij betrokken bij de oprichting van de plaatselijke schoenmakersbond, die ook een mutualiteit telde. Drie jaar later trad hij officieel toe tot de toen nog nieuwe vrijdenkersvereniging Les Cosmopolitains. Als afsplitsing van de vrijdenkersvereniging L'Affranchissement deelde deze organisatie de ideeën van het Internationaal Werkliedenverbond of de Eerste Internationale, en organiseerde ze burgerlijke begrafenissen. Joseph Milot trad af en toe op als secretaris, wat erop wijst dat hij zijn opleiding na de lagere school wellicht op de een of andere manier had voortgezet. Hij was ook schatbewaarder van Les Cosmopolitains en vertegenwoordigde de vereniging op 28 en 29 maart 1880 op het achtste congres van de Fédération des sociétés rationalistes in Brussel. Tien jaar later wisselde Joseph van beroep. In 1884 kreeg hij een vergunning voor een vaste koetsiersplaats voor het Zuidstation. Vijf jaar later, in 1889, stond hij mee aan de wieg van een 'koetsiersbond', die in 1894 leidde tot de oprichting van de Association générale des cochers et des camionneurs, de voorloper van de huidige Belgische Transportbond (ABVV-BTB)/Union belge du Transport (FGTB-UBT). Joseph Milot, die intussen ook als uitgever-drukker werkte, werd secretaris van de bond.

Voorblad van een partituur van componist Henri Weyts, uitgegeven door Joseph Milot. (Amsab-ISG, Gent)

Spil van de socialistische propaganda

In 1884 sloot Milot zich aan bij de Ligue ouvrière de Bruxelles⁵ en in 1885 bij de BWP. Toch was zijn syndicale activiteit niet de belangrijkste. Hij speelde vooral een onmisbare rol bij de oprichting op 12 december 1885 van *Le Peuple*, het socialistische dagblad dat hij nadien nog vijftig jaar zou beheren. Hij was niet alleen verantwoordelijk voor de kas, maar stelde ook zijn koets en paard ter beschikking. Wanneer de krant hem niet meer kon betalen, oefende hij terug zijn beroep van koetsier uit.⁶ De eerste jaren in de redactielokalen van *Le Peuple* waren heroïsch. Het materiaal om de krant te maken was geleverd door kameraden of op krediet gekocht, vooral van de weduwe van een andere kameraad. In het midden van de winter, allicht die van 1885-1886, werden ook een kachel en houtskool gekocht zonder dat er ook maar één cent in de kas zat. Toen een klerk de factuur tegen de avond kwam innen, stond Jef Milot op, zette zijn leesbril op en zei doodernstig: 'Mijn vriend, het is tien na zes, de kassa is gesloten, je zal morgen moeten terugkomen.' Zo herinnerde Louis Bertrand zich deze anekdote vele jaren later, met een brede glimlach ...

Als beheerder van *Le Peuple* zetelde Milot in het comité van de Brusselse BWP-federatie en in de algemene raad van de BWP. Hij was ook schatbewaarder van de Fédération des sociétés coopératives belges, in 1900 opgericht als groothandel voor de, vooral socialistische, coöperaties in het land. Milot was in de beginjaren van de BWP een essentieel maar discreet onderdeel in het raderwerk van de partij. Maar ook andere, minder bekende aspecten verdienen onze aandacht.

Vooraf zijn beheers- en boekhoudkundige activiteiten bleken essentieel. Als verantwoordelijke drukker en uitgever was hij vanaf 1886 een spilfiguur binnen La Presse socialiste. Die gaf in de eerste plaats het dagblad *Le Peuple* uit. De kleine uitgave van 2 centiemmen groeide al snel uit tot een 'grote' krant van 5 centiemmen, die wedijverde met de katholieke en liberale kranten. Vanaf 1891 kwam ook het bijblad *l'Echo du Peuple* uit. De autoriteiten vreesden beide bladen en verboden tot 1908 de verkoop ervan in stations om hun verspreiding en invloed te beperken.⁷ Milot was ook verantwoordelijke uitgever van *Le Conscrit* en *De Loteling*, de organen van de Socialistische Jonge Wacht/Jeune Garde Socialiste, én van verschillende regionale bladen. Bijgevolg moest hij zich meermaals voor de rechter verantwoorden voor krantenartikelen die vaak vernietigend waren voor het patronaat, het leger, de kerk en de staat. *Le Peuple* werd dan ook geregeld veroordeeld. La Presse socialiste publiceerde ook syntheseswerken, analyses en klassiekers van het socialistische gedachtegoed en propagandabrochures in de reeks Bibliothèque populaire, later l'Églantine, die ze aan een lage prijs aan de man bracht. De aanzet kwam van Louis Bertrand, die erg actief was als schrijver van dergelijke brochures. Milot zorgde voor de productie en verspreiding. Zijn naam is dan ook op tal van die brochures terug te vinden.

Milots inbreng was echter niet alleen van operationeel belang. Uit getuigenissen en herinneringen blijkt dat hij ook werd gewaardeerd om zijn stipte en nauwgezette beheer van de krant en uitgave van brochures. Daarnaast apprecieerden medestanders ook zijn persoonlijke inbreng op verschillende terreinen, zoals zijn keuze van feulletons, die hij zelf

heel graag las, voor onder meer *Le Peuple*. Een artikel in datzelfde blad noemde Milot 'zowel de censuur als de toetssteen voor de gevoeligheid van de gewone lezer'.⁸ Daarnaast nam Milot het initiatief om muzikale en poëtische werken van en voor de arbeidersbeweging te publiceren. Aan het eind van de 19e eeuw waren partituren, gedichten en liederen belangrijke instrumenten om de partijidealisme uit te dragen. Milot werd een kenner van het genre en drukte er een honderdtal, waaronder vele gesigeneerd door de componist Henry Weyts en de bedrijvige auteur Jacques Gueux, schoonzoon van César De Paepe. In 1887 richtte Jef Milot, samen met een aantal activisten, het koor Les Amis de l'Echo du Peuple op, onder leiding van dezelfde Henry Weyts, die later een bekend componist werd. Het koor trotseerde de tand des tijds zo goed dat het nog de begrafenis van zijn stichter kon bijwonen.

Achternvolging, brownings en revolutie

Naast zijn verdiensten als uitgever werd Milot ook genoemd met betrekking tot gevoeliger, zelfs onwaarschijnlijker avonturen, zoals in 1905, ten tijde van de eerste Russische Revolutie. Toen nam de Duitse socialist Eduard Bernstein, vader van het 'revisionisme', op vraag van een medestander contact op met Louis Bertrand om via een netwerk wapens uit de Fabrique Nationale d'Armes de Guerre, FN Herstal bij Luik, richting Rusland te sturen. De gevraagde wapens waren Browning Model 1900-pistolen, door de revolutionairen gewaardeerd omdat ze zo betrouwbaar en wend- en draagbaar waren. Bertrand stemde in en vertrouwde Joseph Milot de opdracht toe om de bestellingen te plaatsen.⁹ Achteraf

Afbeelding van een bijeenkomst van stakers in Charleroi tijdens de opstand van 1886. (In: *Le Journal Illustré*, 1886)

bleek dat de cheques voor de aankoop van de wapens waren geïnd bij de weinig socialis-tische Allard Bank.¹⁰ Een vermakelijk detail, volgens Bertrand.

Joseph Milot figureerde ook in *urban legends* over de ontsnapping van Alfred De-fuisseaux na diens proces in Brussel, dat op hetzelfde moment plaatsvond als dat van Edward Anseele in Gent. Het is hier niet de bedoeling om de feiten te reconstrueren, wel om de verhaallijnen in kaart te brengen, ongeacht of ze elkaar kruisen of tegenspreken. Zeker is dat ze in de loop der tijd versmolten tot een legende, die een weerslag kreeg op het sociaal-politieke toneel. Binnen het Bel-

gische socialisme gingen de details over het gebeuren, waar of verzonnen, doorheen de jaren een eigen leven leiden, zoals wel vaker gebeurt bij de overlevering van dergelijke verhalen. Het brengt ons van een beschrijving van een halve pagina in 1886¹¹ tot een volledig artikel in *Le Peuple* in 1925¹², met een ongeloofwaardige foto van Cigarette, het paard dat zou zijn gebruikt bij de ontsnapping en dat zelfs een oud renpaard van de koningin zou zijn. Het aantal details, echt of verzonnen, nam sterk toe, net als het aantal vaak tegenstrijdige versies. Daardoor is het moeilijk om zeker te weten wat er nu eigenlijk gebeurd is ...¹³

ABONNEMENTSPRIJS

Van 3 maanden :
 België fr. 2,00
 Overzee 4,75
 Voorsig betaalbaar.

AANKONDINGEN
 in het blad Vooruit
 opgenomen moeten
 vooraf betaald
 worden.

VOORUIT

SOCIALISTISCH DAGBLAD

MEDEDEELINGEN

Alles wat Rodatie, Administratie, GentschMidden-Comité der Arbeiders partij enz. betreft, is zenden aan het volgende adres: C. De Wrrre, heberg de Druiscker, Wasi-straat, 12, Gent.

VEROORDEELINGEN ANSEEELE EN DEFUISSEAUX

EDUARD ANSEEELE.

ALFRED DE FUISSEAUX.

Processen Anseele.

gister morgen verscheen voor het Hof van ons onze vriend Eduard Anseele. Reeds lang het aankondigd uur stond ene talrijke groep aan het paleis van justitie. Het voetpad het gebouw is door de politie, onder de bevelen den burgemeester, afgezet, die het volk op hield. Al de politie-agenten en nachters zijn onder de wapens???

Er bevinden zich 35 gendarmen in en rond het verspreid — 25 gendarmen te paard berijden zich in de kazerne onder het bevel van een geroed om op te rukken, en 8 gendarmen in de vestibule van den franschen Schouw- bouwers is er een voldoende getal politie agenten van onstand (?) geroed te zijn.

Maar wat vreezen die mannen toch altijd om zoo ene uitstalling van van loon te spreiden.

De aankomst van Anseele aan het paleis was een barst een donder van toejuichingen. De menigte deed de kreten: *Leve Anseele!* *Leve goede cowwagie!* enz., weergalmen. De woorden: *Ik heb er genoeg, vrienden*

van genegenheid, voor onzen moe-

digen gezet, is het duidelijkste bewijs dat de gentsche werkersbevolking onze principes deelt.

Het nummer van *Le Peuple* van gister morgen, dat het portret van onzen vriend, alsook dit van Defuisseaux bevat — wiens zaak heden voor het assisenhof der provincie Brabant ook opgeroepen wordt — doet de ronde onder het publiek dat zich in de voorbehoudene plaats bevindt.

Er bevinden zich verscheidene dames in de omheining, ook zijn er vele advokaten in toga aanwezig. — Deze zijn zonder twijfel gekomen om de pleidooien van Janson en Arnould te hooren. De tafel voor de afgevaardigden der pers is gansch bezet. Er zijn journalisten uit alle gedeelten van 't land, ook verscheidene uit Frankrijk.

De zaal is opgepropt met volk, men kan zich niet roeren.

Om 9 1/2 ure treden Anseele en Van Gysegheim met hunne verdedigers binnen. Niet de minste ontroering is op hun gelaat te bespeuren. Fier en met een glimlach op de lippen stappen zij voort alsof zij te midden hunner vrienden verscheenen.

Om 9 3/4 ure doet men de naamoproeping der juryleden, er ontbreekt een lid, Van Etterbeels genaamd, men zoekt hem in de gangen van het justiciepaleis, hij is niet te vinden.

Het hof treedt om 10 uur binnen.

De voorzitter opent de zitting in het vlaamsch, hij doet den greffier tot de naamoproeping overgaan. Van Etterbeek is nog altijd afwezig.

Het Hof veroordeelt hem, alvorens tot de processen Anseele over te gaan, tot een geldboete van 500 fr. of eene gevangenis van 1 maand. M. De Leu zal als toegevoegde jury zijne plaats vervangen, om het getal van 24 te volmaken.

Het hof gaat over tot de loting van de jury; de voorzitter zegt dat het openbaar ministerie het recht heeft er 6 af te zetten en de verdediging ook. Ziehier de namen der gezworenen: de Ghellinck d'Alseghem, Cricquillon, Joos, Tertswell, De Leu, De Smet, Devos, Roggeman, Vanden Berghen, Vander Schueren, Willock, Cooremans.

De voorzitter vraagt de namen van onze vrienden, hij vraagt vervolgens of de zaak in de vlaamsche taal moet gedaan worden. Anseele antwoordt dat de getuigen mogen spreken in de taal die zij verkiesen; ik zegt hij, zal in 't vlaamsch spreken.

De jury zweert onpartijdig te zullen oordeelen. De greffier geeft lezing van de akten van beschuldiging.

De beschuldigten blijven ten volle kalm tijdens de lezing. Zij zijn ten vollen overtuigd, dat indien zij door het assisenhof veroordeeld worden, de openbare opinie der werkersbevolking en van

De context is bekend. In maart 1886 werden eerst in Luik en daarna in Charleroi demonstraties en stakingen georganiseerd, die gevolgd werden door rellen. Om verdere onlusten de kop in te drukken, werden ze bloedig neergeslagen door de rijkswacht en vervolgens ook door het leger. In de geïndustrialiseerde wereld, de Verenigde Staten inbegrepen, was het het zwaarste sociale conflict dat het gevolg was van de grote economische crisis van eind 19e eeuw. Die leidde tot loondalingen, massale werkloosheid en een ineenstorting van de arbeidersinkomens. Bij de onlusten kwamen zo'n dertig mensen om. Tientallen raakten gewond en honderden werden gearresteerd en veroordeeld.

De straatrepressie kreeg ook een juridisch vervolg. De autoriteiten zochten en vonden (de) verantwoordelijken. In Gent werd Edward Anseele op 4 juni veroordeeld tot tweemaal zes maanden gevangenisstraf, hoewel hij verdedigd werd door de Brusselse liberale advocaten Victor Arnould* en Paul Janson*. Anseele had Leopold II een 'volksmoordenaar' genoemd en had moeders aangespoord om hun zonen-soldaten te ontmoedigen om hun broeders neer te schieten. In Bergen werd Oscar Falleur, leider van de glasblazersbond Union verrière, op 20 augustus tot twintig jaar cel veroordeeld voor het leiden van een betoging in Charleroi.¹⁴ Op dezelfde dag van Edward Anseeles veroordeling in Gent onderging Alfred Defuisseaux hetzelfde lot. In zijn *Catéchisme du Peuple*, in het Nederlands vertaald als *Volkscatechismus* en in Gent op 60.000 exemplaren gedrukt door Paul De Witte, had Defuisseaux alle Belgische arbeiders uitgenodigd om op 13 juni

in Brussel te komen demonstreren voor het algemeen stemrecht.¹⁵ Voor het 'aanzetten tot rellen' wachtte hem net als Anseele een veroordeling tot tweemaal zes maanden gevangenisstraf.

Joseph Milot, actor en verspreider van de 'Defuisseaux-legende'

Volgens de bronnen waarover wij beschikken, staat vast dat Joseph Milot aan het eind van de openbare zitting en voor de uitspraak van het vonnis, Alfred Defuisseaux hielp vluchten in een koets om zo uit de gevangenis te blijven. Een politieverslag verhaalde de achtervolging door de ordetroepen.¹⁶ In de steegjes achter het Brusselse justitiepaleis verdween de koets in volle galop uit het zicht van de politie. Tot zover de feiten, die evenwel nog veel vragen openlaten. Hoeveel medeplichtigen, koetsen en paarden waren bij de ontsnapping betrokken? Vluchtte Defuisseaux echt naar Nederland voordat hij naar Noord-Frankrijk trok, zoals blijkt uit een brief die op 5 juni vanuit het Nederlandse Putte via Milot aan Louis Bertrand werd overgemaakt?¹⁷ En in welk tijdsbestek gebeurde een en ander?

Het verhaal zoals Louis Bertrand het vertelde in 1886 en in 1907 en zoals de socialistische pers het bracht in 1925, beantwoordt duidelijk niet aan de regels van goed uitgevoerd historisch onderzoek. Het leest eerder als een '*chanson de geste*'¹⁸, een heldendicht vol ruitertroepen en wilde avonturen. Terwijl het socialistische dagblad *Le Peuple* de dag na de gebeurtenissen geen enkele regel aan het onderwerp besteedde, was de progressief-liberale krant *La Réforme* de eerste om verslag uit te brengen over de perikelen van de achtervolging en de vlucht richting Nederland. Een kort bericht in *Le Peuple*,

Artikel in *Vooruit* met de aankondiging van de veroordeling van Edward Anseele en Alfred Defuisseaux, 05/06/1886. (Amsab-ISG, Gent)

gepubliceerd op 7 juni 1886, ontcrachtte eerst het onwaarschijnlijke verhaal: 'Verschillende kranten melden dat de burger Alfred Defuisseaux vrijdag met de koets naar Nederland is vertrokken op het moment dat de jury de gerechtszaal binnenkwam. Dit feit is onjuist. Alle gepubliceerde verslaggevingen zijn misschien goed uitgedacht, maar zeker volstrekt onwaar. Defuisseaux vertrok vrijdagavond naar Mévergnies via Aat. Hij bracht de nacht door aan het bed van zijn zieke vrouw en keerde zaterdagochtend vermomd terug naar Brussel. Hij is momenteel nog steeds in de buurt van de hoofdstad in het huis van een toegewijde vriend. De politie kan hem gaan zoeken, we dagen haar uit om de schuilplaats van de veroordeelde te vinden.'¹⁹

La Réforme, het dagblad van de 'liberale democratie', volhardde echter tot tweemaal toe. Op 8 juni 1886 kwam het met bijkomende details op de proppen.²⁰ En op 11 juni 1886 reageerde het blad op zijn directe concurrent, de progressief-liberale krant *La Chronique*, die het verhaal van *La Réforme* een 'fabel' had genoemd: 'We weten niet welk belang *La Chronique* erbij heeft om een verhaal te ontkennen dat in alle opzichten waar is en dat we ter informatie hebben gegeven, zonder ons zorgen te maken of het voor iemand prettig of onaangenaam zou zijn. De nauwkeurigheid ervan wordt nu erkend door onze collega's die het kunnen toetsen aan officiële bronnen. We weten inderdaad dat de heer Defuisseaux in Valenciennes is; maar hij kwam daar via Calais, Engeland en Nederland, en verliet België via de weg en met de verwickelingen die we hebben aangegeven.'²¹

Dit is een perfect voorbeeld van (des)informatiestrategie, die de concurrerende kranten van die tijd in afleveringen brachten. Nochtans publiceerde Defuisseaux in het num-

mer van 13 juni van zijn nieuwe weekblad *En avant pour le Suffrage Universel* een rechtzetting vanuit Rijsel, waarin hij het bericht in *Le Peuple* van 7 juni deels lijkt te bevestigen: 'Ik ben naar mijn vrouw in Mévergnies-Attre (Aat) gegaan om haar te omhelzen, alvorens de Franse grens over te steken.' Defuisseaux' vrouw was op 25 april bevallen van een zoon, Raoul, en had koorts. Defuisseaux had dat zelfs tevergeefs aangegrepen om zijn proces uit te stellen.

News of fake news? Wat maakt(e) het eigenlijk uit. Uiteindelijk haalde de legende het op de feiten en droeg ze bij tot de faam van Defuisseaux. Hij gebruikte het verhaal handig om de arbeiders van de Borinage te mobiliseren en leidde de BWP zo bijna naar de ondergang (1887-1889), totdat hij de partij vervoegde en in 1894 triomfantelijk tot socialistisch volksvertegenwoordiger voor Bergen werd verkozen. Bertrand bevestigde het verhaal van Defuisseaux' vlucht naar Nederland in 1907. In 1925 werkte *Le Peuple* het verder uit na een getuigenis van Joseph Milot, en in 1931 herhaalde Leo Collard, advocaat in Bergen en toekomstig voorzitter van de Belgische Socialistische Partij (BSP), het verhaal opnieuw. Toch hield de laatste een slag om de arm: 'Het was voor ons niet mogelijk het anonieme verslag dat wij publiceren in detail te verifiëren.'²² Zijn verhaal stemt in elk geval wel overeen met de mondelinge overlevering. Een klein artikel in *La Réforme* groeide dus uit tot een mooi verhaal, dat in 1959 opnieuw werd herhaald, of moeten we zeggen gelegitimeerd, door Achille Delattre, oud-mijnwerker uit de Borinage, leider van de Nationale Centrale der Mijnwerkers van België en oud-minister van Arbeid. Hetzelfde verhaal heb ikzelf herhaaldelijk horen vertellen tijdens mijn opzoeken in de Borinage

1. Gij zijt dan een slaaf?
A. Ja, ik ben een slaaf.
2. Door wie zijt gij bestuurd?
A. Door 30,000 bevoordeeligden.
3. Zijn zij eerlijk?
A. Neen, zij drijven handel in alles en leven van ons werk en weigeren ons alles.
4. Wat laten zij u?
A. Niets. De rijken nemen onze dochters om r meisjes van plezier van te maken. Onze zonen om tegen de kanons op te loopen. Ons zelve nemen zij het leven af om er inkomsten van te maken.
5. Wat staat er u te doen?
A. De slavernij afschaffen waarin wij leven.
6. Hoe zult gij daartoe geraken?
A. Met het algemeen stemrecht.
7. Hoe zult gij het bekomen?
A. Met allen, uit alle hoeken van Belgie het te gaan vragen te Brussel.
8. Kan men u beletten van te Brussel te gaan betoogen?
A. Neen, ik maak gebruik van mijn recht gelijk de zoogezegde liberalen en katholieken er van gebruik gemaakt hebben in September 1884.
9. Om naar Brussel te gaan is er geld noodig.
A. Ik zal te voet gaan.
10. Zult gij zegepralen?
A. Ja, want mijn herkenningsskreet zal zijn: leve het volk! leve het algemeen stemrecht!
11. Laat ons dan gaan?
Ja, laat ons gaan! vooruit! en leve het volk! leve het algemeen stemrecht!
12. Voor wanneer de bijeenkomst?
A. Op Sinxendag zullen al de Henegauwsche mijnwerkers in Brussel zijn; zij zullen er te voet aankomen en er vinden 25,000 Gentenaars, 20,000 Luikenaars en Vierstenaars, 20,000 werklieden van het Center en van Charleroi. Al de werklieden zullen er vereenigd zijn, geheel het volk zal er zijn, en het gouvernement zal ons het algemeen stemrecht geven onder het geroep: Leve het volk! Leve de vrijheid!

VOLKSCATECHISMUS

VERTAALD NAAR

A. DE FUISSEAUX.

Laatste pagina's uit de *Volkscatechismus* van Alfred Defuisseaux, waarin hij oproept tot de algemene staking. (Amsab-ISG, Gent)

COMMENT ALFRED DEFUSSEUX FUT SAUVÉ PAR « CIGARETTE », LE CHEVAL DE LA REINE

4 juin... Cette date ramène l'anniversaire d'un des épisodes les plus curieux de l'histoire du Parti ouvrier belge, alors à ses débuts. Il y aura l'année prochaine quarante ans, qu'à pareille date, Alfred Defusseux comparut devant la Cour d'assises du Brabant pour « avoir tenté de porter atteinte à la liberté des lois et offencé la personne royale », il est : pour avoir tenté simplement de faire ce « Catéchisme du Peuple », aux formules lapidaires, aux paroles de flamme, qui, depuis du à des centaines de milliers d'assemblées dans tout le pays, secoua la torpeur des masses et fit plus que les plus gros volumes et des années de labeur patient et tenace.

Alfred DEFUSSEUX en 1885.

On se rappelle ce début d'un accent, à un tour emporté aux cabiers de l'abbé Steyves sur le Tiers-Etat : « Qui e-stu ? Réponse : « Je suis un esclave. » Qu'est ce qu'un esclave ? » etc.

1885 : année décisive dans l'histoire de notre pays. Le Parti ouvrier avait été fondé l'année d'avant dans ce cabaret du Cygne, à la Grand'Place de Bruxelles, sur la façade duquel nous frôlâmes jadis une plaque commémorative dans quelques semaines. Naissance obscure comme celle de l'enfant dans la crèche de Bethléem. Pas d'organisations, ou plutôt en tout cas, l'entraînement de la démocratie et du socialisme organisé devait s'opérer dans la

LE CHEVAL « CIGARETTE »

devoir. Il fallut les soulèvements, les grèves répétées du pays noir pour que la bourgeoisie commentée de Belgique, plonge dans une débauche, dans une égolite torpide, découvert, selon une parole célèbre, la question « ociale à la lueur des incendies. Il fallait à ce moment à la classe ouvrière non seulement des théoriciens connus César De Weere, des ouvriers indomptables comme Bertrand et Anselme, mais un effort d'organisation méthodique, mais encore des trônes inspirés, des animateurs, des évailleurs.

Alfred Defusseux, lui, devait être exclusivement le tribun aux gestes d'Alfred biélique, aux formules lapidaires qui devaient faire de lui l'idole des ouvriers hommes toujours prêts à la lutte.

Dimanche dernier, à Frameries, comme chaque année à pareille date, nous avons noqué son souvenir au pied du monument romantique où Paul du Bois l'a campé à son cercueil, arbitrairement sous son sabbat légendaire, une mère qui allait un enfant et montrant à un mineur, par-dessus le troupeau des loils rouges, la ville iclitaire où sont les maîtres tout puissants.

Le « Catéchisme du Peuple » avait été délégué à l'administration du « Peuple », à Bruxelles, et répandu à travers tout le pays. La petite brochure rose fut saisie et son auteur fut traduit devant la Cour d'assises du Brabant où il comparut comme un prévenu libéré. Le Conseil général du Parti, à peine fondé, se réunif à la veille des procès et considéra que la condamnation d'Alfred Defusseux par le jury réactionnaire de l'époque ne ferait pas avancer aucun doute et que, dans ces conditions, il fallait tenter l'impossible pour le soustraire aux griffes de la justice. Un

plan germa dans l'esprit des camarades, plan d'un extraordinaire audace, mais qui fut réalisé à la lettre. L'ayant arrêté, on s'adressa à notre ami Joseph Milot, le vétérinaire du journal « Le Peuple », qui était à cette époque cocher de fiacre à Bruxelles. Qui, dans le Parti, ne connaît le vieux Jef, paternel, souriant, l'œil malin derrière le lorgnon ? C'est un redoutable chanceux, l'écuyer de l'échiquier, un gardien jaloux des finances de la Presse socialiste. Quel bonheur pour le Parti d'avoir eu à ses débuts de pareils cocher, montant la garde devant ses caisses, des hommes prudents et intégrés connaissant le prix de l'argent.

« Eh bien, le croiriez-vous, bonnes gens ? Ce Milot qui aligne des chiffres en tirant tranquillement sur sa pipe, c'est à lui qu'on s'adressa pour faire résousir la folle équipée par laquelle on allait arracher Defusseux aux griffes de la justice bourgeoise. Nul mieux que lui n'en pouvait faire le récit authentique et voici ce qu'il m'a raconté :

LE RECIT DU COCHER

« Des membres du C. G. vinrent me voir et après avoir examiné les risques et chances de succès, il fut convenu que pendant la délibération du jury, Alfred devait, accompagné de quelques amis, se rendre à la taverne qui formait le coin de la rue des Quatre-Bras et du boulevard de Waterloo. Le café était situé au rez-de-chaussée, au-dessus d'un cabaret-caveau qui avait comme principale clientèle les cochers de place.

Le coin de ces deux cafés était commun et offrait de ce fait toute facilité de communication. Y tenir un bout de conversation, maître à la main son chapeau haut de forme et son pardessus, se rendre à la cour sous le prétexte d'un pressant besoin, descendre directement au café du caveau, le traverser, en sortir par le boulevard, où stationnait à son intention de folle, un superbe landau attelé de deux excellents courriers et contenant tout un déguisement de marchand de chevaux, çaquette, sarrau bleu ainsi qu'une grosse canne à loires, se jeter dans la voiture et filer. Voilà quel était le scénario.

Malheureusement, Alfred ne tint pas compte des détails et faillit faire tout raté. Quand le jury entra en délibération, l'accusé se retira et alla, accompagné de ses amis, se rafraîchir à la taverne et y courvra le fongement qu'il eut plus de temps de se travestir. C'est en grande tenue qu'il se jeta dans la voiture.

La police soupçonneuse se tenait prête, à quelques pas de là. À nous faire le chasse. Les policiers avaient à cet effet retenu la voiture du cocher Loosfeld dont le che-

vé, et fréquent par les sous-officiers de la garnison, était encore ouvert. Le tenancier nous indiqua obligeamment la demeure d'un forgeron. Celui-ci, tiré de son premier sommeil, bourgeois, mais fit néanmoins le nécessaire et nous tira d'affaire.

Nous partîmes de Vilvoorde vers une heure du matin et traversâmes la frontière à Putte (Hollande), vers 5 heures. Cette traversée se fit à une allure telle que les douaniers ne purent nous interpoller qu'à près notre passage.

Nous débarquâmes vivement notre fugif et retournâmes près des gabelous, leur racontâmes que le cheval s'était emballé et leur fîmes, constater que notre allége ne contenait rien de subversif. Ils nous laissèrent filer.

Jef MILOT.

Cocher, fondateur du journal « Le Peuple »

Une petite auberge nous accueillit. Ha rassé de fatigue, je tombai adormi sur une table. Alfred, qui était frais et dispos me laissa reposer plus d'une heure. Nous nous rendîmes à la cour et je remis à mon camarade le port-feuille qu'il m'avait tenu fil et dont le contenu devait servir un cas d'alerte. De son côté il se dévêtit et me remit son déguisement. La surprise de la vieille aubergiste fut grande lorsqu'elle vit son voyageur revenir de la cour traînant derrière lui un gentleman, portant la cravate blanche et le chapeau de soie gris.

UNE LETTRE DE REMERCIEMENTS

Le 8 juin 1885, Alfred Defusseux, qui avait gagné dard-dare la France par l'Angleterre, adressa de Valenciennes à Jef Milot la lettre suivante :

« Cher ami,

Me voici enfin à Valenciennes après avoir pendant trois jours fait le tour du pot de chambre qu'on appelle la Belgique. C'est grâce à vous que j'ai pu faire ce tour. Merci encore. Merci encore au nom de la démocratie, car rien de réconfort plus, rien ne donne plus de courage à cœur que de rencontrer un écrivain et une amitié pareils aux vôtres.

Je vais, je pense, m'installer provisoirement près de Lille d'où j'organiserai mes publications. Si c'est fixé, je convoque Bertrand, Dinet pour le journal. J'espère que vous viendrez avec eux me serrer la main. Toute, mes amitiés.

AIF. DEFUSSEUX.

Un journaliste lillois ayant interviewé l'auteur du « Catéchisme du Peuple », fit monter par erreur, dans son article, le cheval « Cigarette ». Alfred Defusseux écrivit immédiatement à Milot cette nouvelle lettre :

« Un reporter trop zélé a fait mourir la vaillante « Cigarette ». Faites-lui mes excuses; vous me croyez, n'est-ce pas, incapable d'avoir payé d'une note ingratitudes les services rendus ? »

On sait le reste : comment Alfred Defusseux habitant Le Raincy près de Paris, puis s'étant fixé à Congres-Chau-de-la, à la frontière franco-belge, garda le contact avec les militants ouvriers du Brabant dont notre regretté Marville. Il était l'élection triomphale de 1894 pour lui permettre de rentrer en Belgique à la tête haute.

Lout; PIERARD.

val avait une bonne réputation. Nous descendîmes à vive allure les boulevards de Waterloo et de l'Abattoir, nous contourâmes la caserne du Petit-Château. A ce moment se produisit un fait vraiment miraculeux : le pont-levis du canal, abattu au moment de notre passage, se leva aussitôt que nous fîmes sur l'autre rive et la police resta bloquée, dans l'impossibilité de continuer sa poursuite.

Notre signalement était connu, il ne fallait plus songer à se servir du même équipement, il fallait trouver un autre moyen de locomotion. Notre décision fut vite prise. Nous descendîmes Alfred dans un petit cabaret, sis rue de la Grand'île et tenu par un Allemand, qui s'occupait du commerce de chevaux. C'est là qu'Alfred devait nous attendre.

C'était vendredi, jour de marché aux chevaux, auquel devait assister Charles Layens, un ancien propriétaire d'un cheval de courses portant le nom assez bizarre de « Cigarette », et qui avait appartenu à la reine Marie-Henriette. Quelque la pauvre bête eût été attelée toute la journée, le propriétaire n'hésita pas un instant à accepter notre proposition. Il s'agissait de faire une bonne blague à la police !

Nous eûmes vite fait de rejoindre notre homme. Nous le trouvâmes conversant en allemand et marchandant le prix d'un cheval. Ceci avait fait passer le temps et écarter tout soupçon.

Alfred se coucha dans le fond de la charrette et se couvrit d'une grosse couverture. En pleine nuit, nous filâmes par l'Allée Verte et fîmes bientôt notre entrée à Vilvoorde. A ce moment notre essieu s'échauffa et la voiture fut enrayée. Il était minuit et tout le monde était couché. Un cabaret enseigne, ô dérision, « A la Liber-

in de jaren 1970, bij de familieleden van Defuisseaux thuis en in de regio.

Naast Milot's rol in de ontsnapping kunnen we ons afvragen wat nu eigenlijk zijn rol was in de ontwikkeling en verspreiding van de legende. Feit is dat *Le Peuple*, waar Milot werkte, in dezelfde straat was gehuisvest (de Zandstraat) als de krant *La Réforme*, respectievelijk op de nummers 12 en 18. Bovendien was hij bevriend met de typografen en medewerkers van *La Réforme*. Ook belangrijke Brusselse BWP-leiders, zoals Bertrand en Gustave Defnet*, werkten ooit voor dat blad. Bovendien was de drukker van *La Réforme*, Edouard Maheu*, ook drukker van *Le Peuple*, de *Catechisme du Peuple*, het weekblad *En avant pour le Suffrage Universel* en andere pamfletten van Defuisseaux uit 1886.

Met de discretie die hem zo eigen was, speelde Milot met andere woorden opnieuw een sleutelrol in de socialistische propaganda: als actor in Defuisseaux' vlucht en als gangmaker van diens legende via de pers. De ware toedracht van het verhaal achterhalen is niet relevant. Belangrijk is vooral dat het verhaal een nieuwe en weinig bekende figuur een uitzonderlijk aura bezorgde, waardoor hij mee de toon kon zetten binnen de BWP en in de periode 1886-1889 ook in het hele land. België kende toen de ergste crisis sinds 1848. Het was ook de ergste crisis voor de BWP, die in die periode bijna uit Wallonië verdween. Defuisseaux lanceerde toen een krachtige campagne voor een 'zwarte' algemene staking, 'tot de finish', steunend op de verknochtheid van de Waalse mijnwerkers aan de strijd voor het algemeen stemrecht en voor een ander regime in België.

Artikel in *Le Peuple* over Defuisseaux' vlucht met een getuigenis van Joseph Milot, 05/06/1925. (KBR, Afdeling Kranten, Brussel)

Deze virulente campagne resulteerde in de uitsluiting van Defuisseaux uit de BWP en de oprichting van een Parti Socialiste Républicain (PSR). Die laatste verankerde zich stevig in Henegouwen, maar ook in Luik en Brussel. De BWP overleefde in Wallonië enkel in en door de grote coöperaties zoals *Le Progrès* in Jolimont-La Louvière, *La Populaire* in Luik, en die van Wasmes in de Borinage. De steun van de Gentse coöperatie Vooruit en van *La Maison du Peuple* was daar niet vreemd aan. Op 27 september 1888, nog voor de hereniging van de BWP en de PSR op het nationaal congres van de BWP in Leuven in augustus 1890, verwelkomden de mijnwerkers van de Borinage die Alfred Defuisseaux steunden, in Frameries triomfantelijk de Gentse kameraden met Anseele voorop. Zo bezegelden zij de verzoening en beloofden ze naar de Vooruit in Gent te gaan. De republikeinse dissidenten hadden tot deze verzoening op organisatorisch of strategisch vlak al bij al weinig bereikt, maar de mijnwerkers zorgden er wel voor dat de algemene staking voortaan deel uitmaakte van het actierepertoire van de partij.²³

'*La chevauchée fantastique*' – de fantastische rit met de postkoets – onder leiding van Milot speelde een onmiskenbare rol in de crisis. Waar of niet, de legende gaf Defuisseaux een uitzonderlijke uitstraling én de mogelijkheid om het algemeen stemrecht af te dwingen met een algemene staking van de Waalse mijnwerkers. Milot onthulde nooit het exacte verhaal van Defuisseaux' ontsnapping. Hij liet weinig teksten en door hem ondertekende geschriften na. Toen hij het onderwerp in 1925 in de krant *Le Peuple* aansneed, noemde die de gebeurtenis expliciet een 'romantische episode' in de geschiedenis van de BWP. Het artikel kreeg de ondertitel 'Het verhaal van de koetsier'.²⁴

Wat er ook van zij, Walter Thibaut (1903-1979), een journalist van *Le Peuple* die Milot nog heeft gekend en die een erfgenaam was van Paul Conreur, een socialist uit La Louvière en eind jaren 1880 de naaste 'luitenant' van Alfred Defuisseaux, beschreef de gebeurtenis later als volgt: 'Als Jef Milo [sic], kassier van de "Peuple" en koetsier van Cigarette, nog onder ons zou zijn, zou hij in zijn vuistje lachen en zijn vrienden van de "Réforme" zouden niet de laatsten zijn om hem na te doen.'²⁵

In hoeverre Milot de ontsnapping van Defuisseaux opzettelijk 'fictionaliseerde', zullen we nooit te weten komen. Wat we wel weten is dat hij dol was op feuilletonromans en dat hij de legende van het renpaard van de koningin die de koets zou hebben getrokken, later bevestigde.²⁶

Of hoe het kleine verhaal het grote ontmoet. Hoe 'de kleine man', het 'ketje' van de Marollen, schoenmaker, koetsier, kassier, redacteur, spil van de partijvoorlichting en propaganda, een belangrijke rol heeft gespeeld in de geschiedenis van het Belgische socialisme. En hoe de geschiedenis van de kleine man of vrouw belangrijk kan zijn voor de kennis van het verleden, en om het belang dat wordt gehecht aan 'grote mannen en vrouwen' te relativeren, zodat de meervoudige en complexe realiteiten van dat verleden meer naar de voorgrond treden.

Met dank aan Luc Peiren en Joeri Puissant voor de vertaling uit het Frans en aan Hendrik Defoort, Marc D'hoore en Jean Lefèvre voor de krantenartikels.

- 1 Anoniem, La grande famille socialiste a conduit Jef Milot à sa dernière demeure. In: *Le Peuple*, 30/01/1934.
- 2 Variaties op een biografische notitie. Zie: Martin GEORGES, MILOT Joseph, dit Jef. In: *Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier en Belgique*, <https://maitron.fr/spip.php?article228478>. Laatst gewijzigd op 16/01/2021.
- 3 Personen die al een lemma in de *Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier en Belgique* hebben, zijn in deze bijdrage gemarkeerd met een *.
- 4 Jef Milot et sa campagne ont fêté jeudi leurs nocés d'or. In: *Le Peuple*, 25/03/1926.
5. We behielden de 'Franstalige' namen voor specifiek Brusselse organisaties omdat Frans de dominante taal was in het 'Brusselse socialisme'. Daar zijn verschillende redenen voor. Het Frans domineerde het openbare leven in de stad en werd gesproken door de vaklieden (typografen) die zich al sinds 1842 organiseerden. Veel Franstalige families ontstonden door 'gemengde' huwelijken van Vlaamse arbeiders of Brusselse Vlamingen met een Waalse huishoudhulp (of omgekeerd). Er bestonden diverse Vlaamse socialistische organisaties in de stad. Een daarvan, in het westen van de stad, telde vooral schrijfwerkers, die waarschijnlijk bij Dewaele werkten. Zij sloten als eersten als groep aan bij de coöperatieve bakkerij La Maison du Peuple (1882), opgericht naar het voorbeeld van de Gentse Vooruit door Louis Bertrand, een dichte vriend van Edward Ansele. De socialistische beweging was een belangrijke actor in de verfransing van de lagere sociale klassen, ook van Waalssprekenden. Toch verloochenden Vlaamse militanten als August De Winne hun afkomst niet. Geboren in een familie van spinners en handschoenmakers van het Pajottenland, werd hij journalist bij *Le Peuple*. In Vlaanderen werd hij bekend om zijn in dat dagblad verschenen reportage *A travers les Flandres* (1902), later vertaald onder de titel *Door arm Vlaanderen* (1903).
- 6 Louis BERTRAND, *Histoire de la démocratie et du socialisme en Belgique*, vol II, Bruxelles-Paris, 1907, pp. 376-378.
- 7 Pierre VAN DEN DUNGEN, *Media et journalistes en Belgique (1828-1914)*, Brussel: ARB, 2005; Pierre VAN DEN DUNGEN, *La foi du marbrier. Louis Bertrand, acteur et témoin de la naissance du socialisme belge*, Brussel: A. Ledoux Timperman, 2000.
- 8 Over de feuilletonromans van *Le Peuple* en de Bibliothèque Populaire, zie: Paul ARON, *Les écrivains belges et le socialisme (1880-1913)*, Brussel: Editions Labor, 1995, pp. 45-49, volledige lijst op p. 251.
- 9 Louis BERTRAND, Edouard [sic] Bernstein. Quelques souvenirs-La révolution russe de 1905-Bernstein et Karl Marx. In: *Le Peuple*, 02/01/1933.

- 10** De Allard-familie was een geslacht van katholieke financiers, die de koning in 1929 in de adelstand verhef. Zie: Eric MEUWISSEN, Fortuinen van België. Victor Allard: Le Maieur Banquier. In: *Le soir en ligne*, 26/07/1996, https://www.lesoir.be/art/fortunes-de-belgique-victor-allard-le-maieur-banquier_t-19960726-Z0CEAG.html. De hierboven aangehaalde Allard Bank was in 1943-1944 trouwens ook de financiële tussenschakel voor de verdeling van fondsen aan het verzet vanuit Londen.
- 11** Louis BERTRAND, *La Belgique en 1886*, deel I, Bibliothèque populaire, Brussel, p. 76.
- 12** Louis PIÉRARD, Un épisode romantique dans l'histoire du Parti Ouvrier Belge. Comment Alfred Defuisseaux fut sauvé par "Cigarette", le cheval de la Reine. In: *Le Peuple*, 05/06/1925.
- 13** Jean PUISSANT, *L'évolution du mouvement ouvrier dans le Borinage*, Brussel: ARB, 1993, pp. 217-218; Le catéchisme du Peuple d'A. Defuisseaux. In: *La Formation du lien politique*, Louvain-la-Neuve, 1977, p. 45.
- 14** Oscar Falleur kwam in 1888 weer vrij. Hij werd verbannen en trok naar de Verenigde Staten, waar hij verbleef tot zijn overlijden.
- 15** Voor de houding van de Gentse socialisten in deze periode, zie: Paul DE WITTE, *De geschiedenis van Vooruit en van de Gentsche socialistische werkersbeweging sedert 1870*, Gent, 1898; voor algemene informatie over deze gebeurtenissen, zie: Gita DENECKERE, 'Sire, het volk mort'. *Sociaal protest in 1830-1814*, Gent, 1997.
- 16** ARAB, P.G., nr. 238, Dossier Defuisseaux.
- 17** Louis Bertrand, *Histoire de la démocratie [...]*, p. 429.
- 18** Een *chanson de geste* was in de middeleeuwse literatuur een populair episch genre waarin historische personen een hoofdrol speelden.
- 19** *Le Peuple*, 07/06/1886.
- 20** L'évasion d'Alfred Defuisseaux. Nouveaux détails. In: *La Réforme*, 08/06/1886.
- 21** La fuite de M. Defuisseaux. In: *La Réforme*, 11/06/1886.
- 22** Léo COLLARD, Comment un cheval de la Reine sauva De Fuisseaux. In: *Un procès fameux; le Grand Complot, Histoire des temps héroïques*, Brussel: Germinal, 1931, p. 128.
- 23** De POB-federatie van de Borinage van haar kant behield tot 1940 de naam Fédération socialiste républicaine.
- 24** Louis PIÉRARD, Un épisode romantique dans l'histoire du Parti Ouvrier Belge [...].
- 25** Walter THIBAUT, *Les républicains belges (1787-1914)*, Brussel, 1960, p. 128.
- 26** Omdat we geen expert zijn in paarden is het voor ons moeilijk om uit te maken of een oud renpaard wel een rit van 60 kilometer kan afleggen en een koets met twee personen vooruit kan trekken.